

مرادخانی

پایه زیدی

سماعیل ئیبراهیم مه‌حمهد سالح
(دهۆك)

مرادخانی پایه‌زیدی هۆزانی هه‌ڵه‌نگه‌ی کورده و خه‌لکی پایه‌زیدی به ، ئەف هۆزانی هاته ده‌ست نیشان کرن پشتی چیرۆکا (زه‌مبیل فروش) ی نقیسای . چنکی هه‌ر هۆزانی هه‌ڵه‌نگه‌ی لوی ده‌می ب تشته‌کی ده‌اته نیاسین چ چیرۆک یان هه‌ڵه‌نگه‌ی یان سه‌رهاتی و گوته‌ی خۆش یان وه‌ك ئەحمه‌دی خانی ب (مه‌هو زینا) خو ، یان فه‌ق ته‌یران ب (شیخی سه‌نعان) و ئەحمه‌دی جزیری ب خوشتی یا خو (سه‌لا) کچا مه‌لك کاملی (۱) ، کو چهند هۆزانه‌ك پین فه‌هاندی نه .

فیتجا مرادخانی ده‌ست به چیرۆکا (زه‌مبیل فروش) ی کر چنکی چیرۆکه‌كا فولکلوری به‌و و ئه‌ردو ئا‌خا کوردایه‌تی پین به ، ئەف چیرۆکه‌ و سه‌و بیسکنت و هه‌شت (۱۲۸) چارینا یان پینک هاتی دگه‌ل سنج مالکا ئه‌و زی ده‌ست پین کرنا چیرۆکا (زه‌مبیل فروش) ی به . چیرۆکا وی بغان سنج مالکا ده‌ست پین دگه‌ت وه‌ك مه‌گۆتی :-

دانه‌ره‌گانی :

- ۱ - شیخ ره‌زای ئاله‌بانی .
- ۲ - کوردی .
- ۳ - نالی .
- ۴ - ئەحمه‌دی کور (۱) .
- ۵ - وه‌فایی .
- ۶ - حه‌ریق (۲) .

۷ - سه‌ید ئەمین ئەفندی :

نووسه‌ری ئەم ده‌ست نووسه ، باسی خۆی کردوه که .. (قوتابیتیکی شیخ ره‌زایه . .) ، وه‌هه‌ر له‌به‌ر ئەمه‌یشه ئەم ده‌ست نووسه نیسه‌تی شیخه‌ری شیخ ره‌زای زیلاتره له شیخه‌ری شاعیره‌گانی تر که (۷۲) شیخه‌ری شیخ ره‌زای تیا‌دا نووسراوه‌ته‌وه‌و (۷) شیخه‌ری کوردی و (۹) شیخه‌ری نالی و (۵) شیخه‌ری وه‌فایی و شیخه‌ری ئەحمه‌دی کور ، له‌گه‌ل دوو شیخه‌ری حه‌ریق و شیخه‌ری ئەمین ئەفندی .

له‌م ده‌ست نووسه‌دا ناو‌نیشانه‌کان زۆربه‌یان به‌ فارسی نووسراونه‌ته‌وه ، به‌شیکه‌ی که‌میش به‌ زمانی کوردی نووسراوون .
■ به‌شی فارسی :

ئەم به‌شه‌یش بریتیه له‌ میژووی ژبانی شاعیره‌گانی به‌شی به‌که‌م که له‌ده‌ست نووسه‌که‌دا هه‌ن ، وه ئەم به‌شه‌یش له‌گه‌ل شیخه‌ری شاعیره‌گاندا به‌زمانی فارسی نووسراونه‌ته‌وه .

ئهمانه‌یش ناو‌نیشانی به‌شی فارسی به‌که‌ن :

- ۱ - ترجمه‌ حال مصطفی بگ کردیست
- ۲ - مختصر ترجمه‌ حال ملا خضر نالی است
- ۳ - ترجمه‌ حال وفایی
- ۴ - ترجمه‌ حال احمد کوردیست

■ به‌راویز :

- ۱ - ئەحمه‌دی کور : شاعیره‌کی موکری به ، له‌ سالی ۱۸۵۶زدا وه‌فاتی کردوه وه‌ك (ئەمین ئەفندی) نووسیوه‌تی .
- ۲ - حه‌ریق : مه‌لا صالحی حه‌ریق له‌دی (زیوه) له‌ سالی ۱۸۶۵زدا له‌ دایک بووه - زیوه ۳۰ کیلو مه‌تر سه‌رووی شاری سوله‌یمانی به - حه‌ریق له‌ کومه‌لی ته‌ریقه‌تی نه‌قشه‌ندی بووه ، دیوانه‌که‌یشی زۆربه‌ی شیخه‌ری غه‌زه‌له‌و هه‌ندیگی‌شی شیخه‌ری سو‌فیانن (صوفی) - وه‌ بۆ به‌که‌مجار له‌ شاری به‌غدا چاپکراوه . . جاری دووه‌میش له‌ شاری که‌رکوک له‌ سالی ۱۹۶۹زدا چاپ کراوه‌ته‌وه .

**« نەى مەجلىسا پر زهوق و خۆش
گوه بدنه صوحبهتهك خۆش
دىگەين بهحسنى (بمئى) زه ميبيل فرۆش » (۲)**

ئۇ چىرۆكا خوب دويماهيك دئىنيت دگەل توماركرنا
دېرۆكا نقتيسينا وئو نافتى خو كرىه تىدابو پشت راستى بن
چنكى هوزانفانيت كهفن هميا نافتى خو ل دويماهى بن د نقتيسا
ئوبقى چارىبنى (چار مالكنى) چىرۆكا خوب دويماهيك ئىنايه :-

« سەدو نەودە سال بوری به

**باشى هزارا هيجرى به
(مراد خان) دىتت سەرھاتى به
شيعر بگۆتەكا خۆش » (۳)**

ئەف چىرۆكە (سەرھاتى به) گەلەك روى دانا دئىنتە
پىش چاف يىت فولكلورى كوردى ئۇ مراد خانى چ گوهورىن
نە ئىختىسە تىدا وەك د. عىزەدىن دىتت : (لـه روى
ووشەو وئىنەو ەردوو چاپكراو ەكەى ەولتير سادەىو
ساكارىي ئەركىنالە فولكلورى به كەيان تىك نەداو ە) (۴) .

بەلجى ژ گوهورىنا كرىه دنافدا مرادخانى ژ كىشا بەنجا
كوردى گوهورى به كىشا (ەرووزا ەرهى) (ە) لەسەر كىشا
(مفاعىلن) فەىنايه ، وەك فى مالكا هوزانى دى ئىخىنه پىش
چاف بۆ دوھن بوونى :-

**نەى مەجلىسا پر زهوق و خۆش گوه بدنه صوحبهتهك خۆش
مفاعىلن مفاعىلن مفاعىلن مفاعىلن**

ئەف داستانە گەلەك رەخا ژ ژيانا كوردىنى بن د ئىنتە بەر
چاف (۶) ، ئەو چىرۆكو داستانا ەفا نەو فىن گافى ژى لەسەر
ئەزمانو زارى ەمى كوردا زىدەبار ل لاىن ژۆرى ئو كوردستانا
رۆژ ئاڧا (۷) ، چنكى چ چىرۆكو داستان نىنن نە دبەلاف دناف
مللەتج مەدا نەمازە يىت تاما كوردهوارى بن ژى دەھىت ، ئۇ ەر
چىرۆكەك ل لاىه كى يا بەلافە ئانكو لدە فەرەكئو پاشى لدە فەرەت
دى بەلجى نە ب رەنگەكئ جوانو درست ، چنكى ژدە فەرەئى بۆ
دە فەرەئى گەلەك گوهورىن دكە فە تىدا .

داستانا كوردى گەلەك يا پىشكەفتى به ژەمى لاياڧە چنكى
مللەتج كوردى بن كەتە دناف نەخۆشى و ئازارادا ەندى بىژى ،

فېنجا ئەگەر بىين بىيرىن داستانا زەمبيل فرۆشى ئىكە ژ
داستانىت كوردى دى شىين نەمازە پشتى زەمبيل فرۆشى
بخو رابوى گەرباى لناف خەنكى .

بوونا مرادخانى :-

بەلجى پشتى بنافو دەنگ بووى ئەف هوزانفانە ئانكو
مراد خانى بايەزىدى ، نافتى وى ھاتە توماركرن دناف لا پەرىت
روژ ەلانئاسا دناف گەربانا واندا ل كوردستانى ، وەك ژاباىو
توما بوایو گەلەكئىت دى .

بەلجى ژ رىڧە توما بو دىتت : ەر چەند سەدى (چاخى)
ھەقدى بن روھنا نەبوو بەلجى لگەل ەندى ەمر نافتى شەرىف
خانى جولامەرك ۱۶۸۸ - ۱۷۴۸ ل ەكارى دئىن ، ەروەسا
(مراد بايەزىدى) - (۱۷۳۶ - ۱۷۷۸) و مەلا (Erwas)
لە سال ۱۷۹۰ چەند بەشەك ژ پزىشكيا دانايىو ب رەنگەكى كو
وەكى وئى دناف زمانى كوردى دا نەبن (۸) .

ل سەدى ھەقدى مرادخانى نافتى خوودە رىخت ، بەلجى
پشتى لەر مرادخانى ھاتى به نقتيسىن كەس نە گەشتى
سەروكانيا بدرستى ، وەك توما بو دىتت :

سال (۱۷۳۶) ز بن ھاتى به دنياىن (۹) ، كو ژى بن وى (۳۸)
سال بوون دەمى زەمبيل فرۆش فەھاندى وەك دمالكا
دویماهى بن دا بومە ديار كرى كو سال (۱۱۹۰) ك ھەقبەرى
سال (۱۷۷۵) ز . بەلجى ئەفە نەجەب باومر بن بە چنكى (توما
بوای) نەگوتە كانى ئەف دىرۆكە ژ زار دەف نقتيسى به يان ژى
ژپەر تۆكەكى يان ژى سەروكانىەكا درستى به ئەم نەشتىين
بىژىن ئەف دىرۆكە يا راستەو باوهرى مەبا بن ەى .

بەلجى د. مارف خەزەندار د پەرتۆكا خودا بۆمە خوڧا
دكەت كو ژ ژاباى يا فەگوھازتنى و ھاتى نقتيسىن ، چنكى گەلەك
نقتيسەرا بايەخ بن دايە سەر ژاباىو پشتى وى سەر كوردا
نقتيسى ، بەلجى ئەز دىتت ئەف دىرۆكە ژ يا تومای درستە
وەك نقتيسەرى مەزن رەھمەتى ص. ب. ئامىدى ژى دەستى
دريژ دكەتە ەندى كو ژاباى ەندى ژيانا وى يا نقتيساى (۱۰) .

د. مارف دىتت سال (۱۱۵۰) ك ھەقبەرى سال (۱۷۳۷) -
(۱۷۳۸) بن ھاتى به دنياىن ل بايەزىدى (۱۱) . دىرۆكئىت كەتىنە
بەردەستى مە ەرتنى ئلف ەردوو كە بوون ، بەلجى ئەز
نەندى رۇدم لەسەر يا تومای چنكى وى چ سەروكانى نىنن ئو
چ نقتيسەرىت مە ھىژتا بايەخ بن نەدايە . دىسا بۆمە ديار بوو
كو گەلەك دىرۆكئىت وان هوزانفانان ب لەنگى يىت نقتيسا بن ئو
دگەل نافتى ەندەك پەرتۆكا ژى .

مرنا مرادخانی :

دهربارا مرفا وی دیسان دج دستن خو دریز کهینه وان هردوو سهروکانی بیت بووری . بهلن نهف دیروکه گهلهک جیاوازی یا دناف دا هه می نیزیکی شهش (٦) سالابه . وهك مه کوتی توما بوا دبیزیت سالآ (١٧٧٨) ز بین مری ، بهلن نهجهن باوهری بی به . نو د . مارف زی دبیزیت سالآ (١١٩٩) لک هه فبری سالآ (١٧٨٤ - ١٧٨٥) از بین چوویه به دلوقانیسا خودی (١٢) . هوسان بوومه دیروکا فی هوزانفانی زیماتی یا نفیسایی ، بهلن بخهلهتی به کا معزن چنکی جهن پرسیارانه ، ئه ری ئه م کیژ ژ هردووکان بنفیسین و دروسترو راستره ؟ ئه م ل دیف کیژ میژووین بجهن ؟ ئه گمر تماشهی دیروکا سه رهاتی یا (زه میبل فروش) ی بکه یں کو سالآ (١١٩٠) لک هه فبری سالآ (١٧٧٥ - ١٧٧٦) ز به . یا توما ی پشتی دوو سالآ ژ نفیسینا وی بین چوو بهر رهحه تا خودی ، بهلن لره خن مارفی (٩) سالن . ئه فه جیاوازی به کا معزنه دناف بهرا فسان هردوو میژوو بادا چنکی کاره کن معزنه دناف بهر په ریت زه ده بن کوردی دا دیروکهک بخهلهتی بیته نفیسان .

زه میبل فروش کی به ؟ :

زه میبل فروش نافن وی ئه میر سعید کوردی حه سهن باشاین دیار به کوی بوو ، بهلن هوزانفانی کوردا مرادخانی بایه زیدی بهه لبه ست بهرزهک جوان دانابه (١٤) . ژ گوتنا هوزانفان شیخ به شیر کوردی هوزانفانی کوردی هیژا (شیخ محمد طاهر) کو بناز نافن (حزنی بریفکی) به (١٥) .

خهلهتی :

دناف بهیتا زه میبل فروش دا هندهک خهلهتی بیت هه بن ئه و زی هندهک بهیتا قافیا هه ر چار مالکا ئیکه ، بهلن گهلهک ژ فی رهنگی بین دناف دا هه می ، فیجا ترا هوسا هه ساتی به فه هاندن یان زی ژ زار دهف هاتی به گوهورین چنکی ئهف بهیته یا هاتی به نفیسان ژ دهف دهرویشان (١٦) . بهلن بهیتهک بهرو قازی یا هاتی به نفیسان ئه ز دبیزم ئه فه خهلهتی یا چاپن به چنکی بهیت بقی رهنگی یا هاتی به چاپکرن لبه رپه ری (١٧) :

له دهسته عسکر سه د هزار ... که یفن بکه وه کی هه ر جار به عاجزی و دلی نه خوش ... دلی من سوت ته نهی نازدار

بهلن نه هویه چنکی قافیا بهیتی هه می ب تیبآ (ژ) زی بکار ئینابه ، درسته می یا بهیتی بقی رهنگی به :

له دهسته عسکر سه د هزار ... که یفن بکه وه کی هه ر جار دلی من سوت ته نهی نازدار ... به عاجزی و دلی نه خوش

سهروکانی و فهروز :

- ١ - هوزانفانی کورد : صادق بهاء الدین نامیدی / ١٩٨٠ بیپ (١١١) دیزا (٨) .
- ٢ - زه میبل فروش : یادگاری مرادخانی بایه زیدی گیو موکرانی ١٩٧٥ بیپ (١٥) .
- ٣ - زه میبل فروش : بیپ (٣٢) .
- ٤ - لیکولینه وهی ئه ده بی فولکلوری کوردی : عیسزه دین مسته فاره سوول / چاپی دووه م بیپ (٦٤) .
- ٥ - لیکولینه وهی ئه ده بی فولکلوری کوردی : بیپ (٦٤) .
- ٦ - ژیدهری به ری ، بیپ (٦٤) .
- ٦ - ژیدهری به ری ، بیپ (٦٤) .
- ٧ - هوزانفانی کورد : ص . ب . نامیدی / ١٩٨٠ بیپ (١٢) .
- ٨ - ژبانی کورده واری : توما بوا ، گوپینی حه سعید حه کریم / ١٩٨٠ بیپ (٢٥٨) .
- ٩ - ژبانی کورده واری : توما بوا . بیپ (٢٥٨) .
- ١٠ - هوزانفانی کورد : ص . ب . نامیدی ١٩٨٠ بیپ (١٢) .
- ١١ - مخطوطات فریده و مطبوعات نادره : د . معروف خزنده ار الجزء الاول بغداد ١٩٧٨ ، ص ٧٥ .
- ١٢ - ژبانی کورده واری : ژیدهری به ری ، بیپ (٢٥٨) .
- ١٣ - مخطوطات فریده و مطبوعات نادره : المصدر السابق ، ص ٧٥ .
- ١٤ - زه میبل فروش : بیپ (٥) .
- ١٥ - شیخ به شیر هوزانفانی کورد سالآ ١٩٠٨ ل ده فه را چاپین مه قلوبی هاتی به دنیایی و نهوی ل باژیری موپسل . ناز نافن وی (رگای) به [هاوکاری ٦٠٨ وصفی ردینی] . شیخ محمد طاهر سالآ ١٢٦٦ ل گوندی رکاره ل ده فه را ئه تروشن بین هاتی به دنیایی . ل سالآ ١٩٦٦ ز هوزانفانی چافیت خودانانه سه ریکو خاترا خو ژدوونیا روونو شیرین خواست ، خودی ژی رازی بیت ، [هاوکاری ٥٨٠ وصفی ردینی] .
- ١٦ - زه میبل فروش : بیپ (٦) چند نمونه بو وان به بیت وهک ئیک قافیا وان : بیپ ١٧ ، ١٨ ، ٢٠ ، ٢١ ، ٢٢ ، ٢٣ ، ٢٤ ، ٢٦ ، ٢٩ ، ٣٠ ، ٣١ ، ٣٢ .